

“Bu proje T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenmektedir.”

Bu makale Anayasa Hukukçuları Derneği tarafından gerçekleştirilen “Cumhuriyet’in 100. Yılında Demokrasi Hafızasının Oluşturulması Projesi” kapsamında kaleme alınmıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Arıtürk

ANAYASANIN İHLALİNDEN HÂKİMLERİN CİNAYETİNE 27 MAYIS ASKERÎ DARBE ÖRNEĞİ

Devrimler aşırılıkların çocuğudur. Her askerî ihtilal kendisine meşruiyet zemini bulmak ister. Ve ne hazindir ki ülkemizde sivil siyasetin hukuka rağmen yaptıkları hatalar tarihimize 27 Mayıs gibi bir kara lekenin düşmesine neden olmuştur. Bu çalışmada kısaca darbeye giden yolda siyaset kurumunun hataları ve bu hatalar gerekçe gösterilerek Yassıada Mahkemelerinde işlenen cinayet niteliğindeki yargulamalar anlatılacaktır.

Anayasa özünde yasamanın sınırsızlığını, parlamentonun mutlak yetkisini ve erkler ayrılığı yolu ile yasama-yürütme-yargı arasındaki dengeyi bireyler ve toplum lehine üst normlar aracılığı ile sınırlama amacıyla ortaya çıkmış bir metindir. Ancak daha sonra bununla sınırlı kalmamış, insanın devlete pozitif veya negatif yükümlülükler yükleyen haklarını yasama ve yürütmenin müdahale alanının dışına çıkaran bir üst hukuk metni hâline de gelmiştir. Bu hakların çatışması riskine karşı bireyler arası toplumsal bir mutabakat metni olması gerekliliği ve niteliği de bu şekilde açıklanabilir. Buradan yola çıkarak bir anayasa metninin başarısını Ran Hirschl'in de belirttiği gibi, anayasanın dizaynının demokrasi, refah, insani gelişme gibi temel amaçlara yaklaşımı ve daha önemlisi toplumun farklı kesimleri arasındaki varoluşsal krizleri ve kimlik çatışmalarını yatıştırmadaki yeterliliği belirler.¹ Hirschl'in vurgulamak istediği, bir anayasa, egemenliği devletin tüm fonksiyonları açısından sahibine, yani halka iade edecek kurumları içerisinde barındırdığı sürece başarılı olarak değerlendirilebilir.

Anayasalar yurttaşları, yurttaşların temsilcilerine karşı korumak için ortaya çıkmış üstün bir hukuki müessesedir. Üstünlüğü kabulünde ve değiştirilmesinde nitelikli çoğunluk aranmasından anlaşılabilir. Anayasa yargısının hayati önemi de burada ortaya çıkmaktadır. Anayasa yargısının olmadığı yerde anayasanın kuralları ne olursa olsun bunların nasıl askıya alınabileceği ve millî egemenliğin nasıl milletin temsilcileri tarafından gasp edilerek, devletin manevi bir şahsiyet addedilerek yegâne egemen hâline getirilebileceğini Ali Fuad Başgil'in aktardığı şu hadiseye bakarak çok daha iyi anlayabiliriz. 1950 yılı seçim öncesi bir konuşmasında CHP hükümetinin çıkardığı kanunların Anayasa'ya aykırı olduğu konusunda gelen yoğun eleştiriler sonrası İsmet İnönü şöyle diyecektir: "Vatandaşlarım bazı kimseler bizi Anayasa'ya aykırı kanunlar çıkarmakla itham ediyorlar. Bu tamamen yalan bir ithamdır. Çünkü böyle kanunlar bizim Anayasa

1 Hirschl, Ran, "The Design Sciences and Constitutional Success", *Tax Law Review*, Vol. 87, 2009, s. 1341.

sistemimize göre mevcut olamaz. Meclis, milli hakimiyetin yegâne kaynağı olduğuna göre, onun çıkardığı her kanun Anayasa'ya uygundur. Kanun yapmak hak ve vazifesi yalnız Meclisindir. Bu itibarla, çıkardığı kanunun Anayasa'ya aykırı olup olmadığını sadece o takdir edebilir.”² Şayet çok partili bir siyasal yaşam bünyesinde bunu söyleseydi belki İnönü'nün zihnindeki model her ne kadar ortada yazılı bir Anayasa olsa da İngiltere'ye benzetilebilirdi. Zira İngiltere'de de parlamentonun De Lolme'un benzetmesiyle “kadını erkek, erkeği kadın yapmak müstesna her şeyi yapabileceği” kabul edilmiştir.³ Ancak burada sadece tek partiden müteşekkil bir siyasal yaşam içerisinde oluşmuş bir meclis yapısında söz ediyoruz. Dolayısıyla İnönü bu ifadesiyle millî egemenlik söylemi altında oligarşik bir yapıyı gizlemektedir. Ancak ilginç olan iktidarının son yıllarındaki gergin atmosfer içerisinde Anayasa eleştirileri üzerine Menderes'te benzer şekilde “Yalnız Meclis tarafından kabul ve usulüne uygun olarak neşredilmesi vakıası her kanuna Anayasaya uygunluk damgası vurur.” diyecektir.⁴ Bu düşünceler esasında Türk devlet adamlarının temsili demokrasiyi nasıl bir mutlak egemenlik olarak gördüklerini izhar etmektedir. Zira Vatan Cephesi olayları, İsmet İnönü'ye yönelik şiddetli olaylar, üniversitelerdeki hukuk dışı polis müdahaleleri anayasal düzenin otorite lehine sarsıldığı başka olaylar dizisidir. Şayet sivil siyasetçiler, halkın egemenliğin sahibi olarak birtakım yetkilerini devrettikleri düşüncesi ile hareket etmiş olsalar idi, onların da daha üst bir norm olarak Anayasa ile bağlı ve sınırlı bir hareket alanlarının olduklarını kabul edeceklerdi.

Bu hukuku zorlayan uygulamalar sonrasında çok kanlı bir darbenin ayak sesleri olacaktır. 27 Mayıs tarihi o günden sonra Türk sivil siyasetinin üzerine vesayetın kara bulutlarının çöktüğü en önemli kırılma noktasıdır artık. Sivil siyasetin vesayet kurumlarının yörüngesinden çıkmaya başladığı an, silahlı kuvvetlere yönetime el koyma ve başlayan değişim rüzgârına format atma imtiyazına sahip olduğu algısını kazandıran ilk ve belki de en önemli olaydır. Ancak bundan daha hazin olan ise Türk tarihinde eşî benzeri görülmemiş bir şekilde bir başbakan ve arkadaşlarının idam sehпасına çıkarılmış olmasıdır. Ancak aradan 60 yıl geçmesine rağmen Adnan Menderes ve arkadaşlarının aziz hatırası yaşamaya devam ediyor.

2 Başgil, Ali Fuad, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 4. Baskı, 2017, s. 72.

3 Parlamentonun elbette iç ve dış sınırları vardır yetkileri konusunda. Ancak egemenlik düşüncesi Parlamento sınırsız kabul edilir. Bu konuda daha geniş açıklamalar için bkz: Ergun Özbudun, “İngiltere’de Parlamento Egemenliği Teorisi”, AÜHFĐ, C. 25, S. 1-2, 1968, s. 62-80.

4 Başgil, Ali Fuad, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, s. 136.

Dünya üzerinde gerçekleşen pek çok ihtilalde olduğu gibi 27 Mayıs'ta da cumhuriyeti tehlikeye attığı iddia edilen sivil siyasetçiler yargılanmış ve ihtilalin meşruiyetini sağlama görevi hukuka ve mahkemelere bırakılmıştır. Geniş seçmen kitlelerinden destek görmeyen askerî ve siyasi elitler, çoğunlukçu demokrasi kurumlarının yaratacağı belirsizlik ortamında bahsetmiş olduğumuz tedirginliği yaşadıkları için kendi belirledikleri ideoloji ve menfaatlerin korunmasını yargı organlarına bırakmayı ve gelebilecek toplumsal tepkilerle muhatap olmamak için perde arkasında kalmayı tercih ederler. Yargısal aktivizm olarak kavramsallaştırılan ve yargı mensuplarının sivil siyasete aktif müdahaleci tutumlarını kapsayan bu olgu esasında darbelerin akabinde kurulan bir gölge oyununu andırır. Silah, cübbenin gölgesini kendisine sığınmak tutar. Adnan Menderes ve arkadaşları ceza hukukunun tüm evrensel ilkeleri ayaklar altına alınarak yargılanmış ve bu yargılamalar neticesinde idam edilmişlerdir.

Darbeden sonra, Yassıada Yargılamalarına 14 Ekim 1960'ta başlandı ve 15 Eylül 1961'de kurulan sözde mahkemede kararlar açıklandı. Açıklanan kararlar ile 592 sanıktan 123'ü beraat etti. 5'i hakkında açılan dava düştü. 15'i idam, 31'i müebbet hapis cezasına çarptırıldı. Geriye kalan 418 sanık hakkında ise muhtelif hapis cezaları verilmiştir. Hakkında idam cezası verilenler şunlardır: Celâl Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Emin Kalafat, Agah Erozan, Ahmet Hamdi Sancar, Bahadır Dülger, Baha Akşit, İbrahim Kirazoğlu, Nusret Kirişçioğlu, Zeki Erataman, Osman Kavrakoğlu ve Rüştü Erdelhun. Millî Birlik Komitesi, 15 idam cezasından Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan ile ilgili olanları onayladı. Ancak Celâl Bayar'ın cezası, 65 yaşının üstünde bulunması sebebiyle müebbet hapis cezasına çevrildi. Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan hakkındaki cezalar 16 Eylül 1961'de, Adnan Menderes hakkındaki ceza ise 17 Eylül 1961'de İmralı Adası'nda infaz edildi.

Yüksek Adalet Divanının kararları kesin olduğuna ilişkin sözde yasal düzenleme yapılmış olsa da sanıklara itiraz veya temyiz hakkı verilmeden ve yüzlerce sayfa olan mahkeme kararını bir kez bile okumalarına fırsat vermeden idam edildi devlet büyüklerimiz. 15 Eylül'de Adnan Menderes ve arkadaşlarının yüzüne karşı okunarak tefhim edilen karar öğleden sonra uçakla Ankara'ya getirilir ve Milli Birlik Komitesi tarafından yargılanan sanıklar hakkında verilen bu kararlar içlerinde hukukçu olmayan askerler tarafından oylama yapılarak kesinleştirilir veya verilen kararlar değiştirilir. Sonra da kesinleşen kararlar yeniden uçakla İstanbul'a getirilir. Amaç kararın verildiği ertesi günü derhal Adnan Menderes ve arkadaşlarını idam etmektir. Ama Adnan Menderes

biriktirdiği hapları içerek intihar teşebbüsünde bulunduğu için onun idamı midesi yı-kandıktan sonra pazar günü infaz edilir.

Taha Akyol'un bir yazısından okuduğumuz kadarıyla Merhum Recai Seçkin, darbenin lideri Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in huzurunda yaptığı 6 Eylül 1960 günlü adli yıl konuşmasında şunları söyledi: "Ülkenin temeli olan adaletin, gereği gibi dağıtılması için ilk şart, mahkemelerin tarafsız olması yani hüküm veren hâkimin, dosyadaki delillerin, kendi hukuk ve kanun anlayışının ve nihayet vicdanının etkisinden başka hiçbir şeyin etkisi altında olmaksızın karar vermesidir. Buna 'yargı bağımsızlığı' denilmektedir. Hâkim, hukuk esasları ve vicdanı yerine idare adamlarının veya dava-da ilgisi olanlardan birisinin etkisi altında kalarak karar verirse, verdiği karar, özünde adaletle ilgisi bulunmayan bir belge, daha açıkçası bir zulüm belgesinden ibaret kalır. Bu durum haksızlığa uğrayanın olduğu kadar bütün toplumun gönül rahatlığını bozar. Zira yurttaş haklı olarak aynı felaketin bir gün kendi başına da geleceğini düşünür..." Nasıl 27 Mayıs kara bir leke ise tarihimizde işte bu sözler de bir kahramanlık timsali olarak mazimizde ışıldamaktadır.

27 Mayıs cuntası, evrensel "doğal hâkim ilkesine" aykırı olarak kurulan "Yüksek Adalet Divanı" isimli sözde mahkemede eli ve kalem kanlı, iradesini cuntacılar ipoteke etmiş "mutemet" hâkim ve savcılarca Yassıada duruşmalarını yürütmüştür. Sonucu önceden kaleme alınmış kararların verildiği, bir tiyatro gösterisinden ibarettir bu duruşmalar. Bu nedenle sözde mahkemede görev alan Salim Başol, Ferruh Adalı, Selman Yörük, Abdullah Üner, Hıfzı Tüz, Cahit Özden, Rıza Tunç, Hasan Gürsel, Nahit Saçlıoğlu isimli hâkimler; Altay Ömer Egesel isimli sözde Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı; sözde Başsavcı Yardımcıları Salim Erten, Fahrettin Öztürk, Avni Yurtsever, Faruk Siret Değermen, Orhan Erdoğan, Niyazi Kırdar, Ahmet Bayrak, Süleyman Taşar Necdet Darıcıoğlu, Servet Tüzün, Turgut Lüleci ve Celalettin Kurelman gibi hâkim ve savcılarının unvanları geri alınmalı, Yargıtay ve Adalet Bakanlığındaki kayıtlardan adları silinmelidir. Bununla birlikte yargılananlara Yassıada'da kötü muamele yapan sivil ve asker kökenli görevlilerin de adları kışlalardan veya anıtlardan kaldırılmalı ve özellikle Yassıada'da doktorluk yapan ve hekimlik mesleğini kullanarak merhum başbakan ve arkadaşlarını taciz eden doktorlar tespit edilerek onların da adları sağlık bakanlığı kayıtlarından çıkartılmalıdır.

Ayrıca cuntacıların bu süreçte akıl hocalığını yapan, TCK'nin 146. maddesine yeni suçlar ihdas edilmesi için yeni bir fıkra eklenmesi ve TCK 56. maddesinde düzenlenen

“cezaların geriye yürümezliği evrensel ilkesini” yürürlükten kaldıracak “Bu kanunun yürürlüğe girmesi tarihinden önce işlenmiş olan ve Türk Ceza Kanununun 125-133, 141, 142, 146, 149, 150 ve 163 üncü maddelerinde yazılı bulunan Vatana hıyanet suçları hakkında da uygulanır.” düzenlemesinin yapılabilmesi için hukuki mütalaa hazırlayarak darbecilere yol gösteren akademisyenler olmuştur. Bu akademisyenler ilim adamları ilmin haysiyetine yaraşır dik duruşu sergileyememişlerdir. Cuntacıların Yassıada’ya giden yolda önlerini açmış, güce boyun eğmişlerdir. Belki dönemin korku iklimi dolayısıyla onları hoş görmeliyiz diye düşünülebilir. Ancak o zaman bu sözde mahkemede başkanlık yapmayı reddeden Yargıtay Başkanı Recai Seçkin’e veya cuntacıların teklif ettiği görevi reddeden ilmin ve ilim adamlarının haysiyetini çığnetmeyen Ord. Prof. Tahir Taner’e haksızlık etmiş oluruz.

Bütün bu verilerin ışığında sonuç olarak, yeni açılan Yargıtay binasının adı, yargının haysiyetini koruyan dönemin Yargıtay Başkanına ithafen “Recai Seçkin Külliyesi” olarak ve Adalet Akademisinin bulunduğu külliyenin adı ise “Ord. Prof. Tahir Taner Adalet Akademisi” olarak değiştirilmelidir. Bu yargılamalarda görev alan hâkim ve savcılarının “hâkim ve savcı” sıfatları ve varsa diğer unvanları HSK tarafından geri alınmalıdır. Cuntacılar yol gösteren akademisyenlerin adlarını taşıyan enstitü, kürsü, amfilerden adları kaldırılarak onların yerine Yassıada’da idam edilen merhum devlet büyüklerinin adları verilmelidir. Doğal hâkim ilkesine aykırı olarak oluşturulan Yüksek Adalet Divanı adındaki “düzmece mahkemelerde” görev alan “mutemet hâkim ve savcılar” ile ilmin haysiyetini ayaklar altına alan üniversite hocaları, savunmanın kutsallığını çığneyen dönemin İstanbul Barosu başkanı ve yönetim kurulu üyelerini, Yassıada’da yargılamalar sırasında görev alan rütbeli asker ile doktorlar ve diğer yetkili sivil kişiler de unutulmamalıdır. Bu bağlamda bu düzmece mahkemede görev alan hâkim, savcı, akademisyenler, sivil görevliler ile cuntacı askerleri temsilen “Utaç Anıtı” yapılmalıdır. Böyle bir anıt, sivil veya asker, hâkim veya savcı ve akademisyenlere kişisel onur ve mesleki haysiyetlerinin ne kadar önemli olduğunu hatırlatacaktır. Ayrıca konjonktürel olarak verilen hukuka aykırı kararları maşeri vicdanın eninde sonunda kabul etmeyeceğini ama hukuka aykırı karar verilmesine katkı verenlerin ebedi olarak maşeri vicdanda mahkûm edileceğini ilan edecektir. Geçmişimizdeki yanlışlarla samimi bir yüzleşmenin sembolü olacak olan bu abide, tarihimizin önemli “nişan taşları” arasında yerini alacaktır.

KAYNAKÇA

Hirschl, Ran, “The Design Sciences and Constitutional Success”, *Tax Law Review*, Vol. 87, 2009.

Başgil, Ali Fuad, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 4. Baskı, 2017.

Özbudun, Ergun, “İngiltere’de Parlamento Egemenliği Teorisi”, *AÜHFD*, C. 25, S. 1-2, 1968.